

Голуб Ніна,
д. пед. н., професор, завідувачка відділу
навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України, Україна

ДИДАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Поставлення проблеми у загальному вигляді. Модернізувати освітнє середовище – означає не просто оновити його структурно чи архітектурно, а передусім забезпечити для учнів психологічний комфорт, в умовах якого кожен вид діяльності є бажаним, мотивованим, налаштованим на позитивні результати. З цією метою доцільно оновити дидактичні компоненти, розширивши водночас їхні розвивальні функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці ретельно досліджено питання сутності (Гладченкова Н., Дерябо С., Доротюк В., Кохан О., Мануйлов Ю., Ясвін В. та ін.), конструювання (Колесникова І., Криуліна А., Семенова А., Шендрик І.), завдань (Кон І., Маркова О, Михайлюк Л.) освітнього середовища, взаємодію суб'єктів (Разуменко О., Ткач Т., Цимбалару А.), окреслено структуру й механізми функціонування (Касярум Н., Ткач Т., Цимбалару А.), визначено функції (Ткач Т.), однак менше уваги досі приділено методичним аспектам проблеми.

Мета – звернути увагу на роль дидактичного інструментарію в оновленні освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу Ефективним напрямом модернізування освітнього середовища вважаємо навчання учнів керуватися принципами, важливими не лише для процесу здобування освіти. Життя людини – це «сукупність ухвалених нею рішень, хороших і поганих» [5, с. 33], і щоб досягти в житті кращого, потрібно навчитися робити кращий вибір. Для початку варто орієнтувати кожную дитину на життєві принципи, наприклад, такі:

1. Прийняття істини завжди складне.
2. Людина і її життя – це сукупність прийнятих рішень, сформованих ставлень.
3. Кожен із вас здатний навчитися всього і стати тим, ким мріє.

В умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії недостатньо обмежуватися дидактичними і специфічними принципами навчання, якими керується вчитель. Назріла потреба говорити також про принципи, що гарантують учневі суб'єктність, сприяють покращенню результативного компонента. Незнання основоположних робочих принципів призводить до марнування значної кількості годин, навіть років, адже тоді людина працює «значно нижче свого потенціалу» [5, с. 35].

На наш погляд, важливими для учнів є самоосвітні принципи:

1) *контролю* (втрата контролю над собою чи недостатність його спричиняє появу стресу, тривожності, напруженості; якщо ми не контролюємо свого життя, то його контролюють борги, інші люди, хворобливі стани тощо. Узяти власне життя під контроль – один із найголовніших наших обов'язків, адже відчуття контролю – фундамент для побудови власного щастя);

2) *причини й наслідку* (що посієш – те й пожнеш; немає нічого випадкового, бо ми живемо в упорядкованому Всесвіті; це означає, що успіхи й невдачі мають конкретні

причини, незалежно від того, знаємо ми про них, чи ні; корисніше ретельно аналізувати причини своїх проблем, ніж засмучуватися через них);

3) *віри* (все, у що ми віримо, стає реальністю; наші переконання підштовхують нас на успіх або поразку; люди дивляться на світ одним зі способів: доброзичливим (коли світ – чудове місце для життя); і недоброзичливим (люди негативно, песимістично ставляться до себе й до життя; для них усюди є несправедливість, гноблення, безталання; не варто погоджуватися з будь-якими обмеженнями щодо себе, свого потенціалу);

4) *очікувань* (усе, чого ми впевнено очікуємо, стає нашим пророцтвом; успішні люди впевнені в собі й сповнені позитивних очікувань; на наше життя впливають 4 види очікувань: 1) очікування батьків; 2) очікування результатів вашої праці, висловлені керівником; 3) ваші очікування щодо дітей, подружжя, підлеглих чи співробітників; 4) очікування від самого себе; людині ніколи не піднятися вище ваших очікувань; очікування – це те, чого ви хочете для себе);

5) *планування майбутнього*;

б) *саморегулювання й самоаналізу* (передбачає володіння здібністю контролювати власну поведінку, визначати й оцінювати власні досягнення) [5, с.35-49].

Вважаємо за доцільне ознайомити учнів із такими психологічними принципами: самовизначення в навчальній діяльності; зацікавлення в навчанні; спрямування на подолання посильних труднощів; відповідність виконаної роботи поставленим цілям; усвідомлення кожної дії; ігнорування факторів відволікання; уникання страху невдачі; інтерактивності.

До переліку специфічних принципів самонавчання української мови відносимо принципи мовної стійкості, свідомого сприйняття норм літературної мови, системного самонавчання протягом життя, ціннісного ставлення до української мови.

Дітям важливо усвідомити таке:

1) вивчення мови має тривати щодня, незалежно від того, чи є урок української мови в школі;

2) кожен має вчитися урізноманітнювати свої заняття, щоб уникнути згасання бажання вивчати мову;

3) не обов'язково щодня вчити правила, значно важливіше активно занурюватися в мовний контекст (щодня читати добірні тексти);

4) систематично робити записи: слів, фраз чи думок, що вразили, лишити слід у душі, викликали емоцію;

5) варто систематично переказувати уривки текстів, відтворювати діалоги.

Актуалізуємо психологічні прийоми: стимулювання, мотивування пізнавальної діяльності учнів; створення комфортного мікроклімату в колективі; створення позитивного настрою.

Наголошуємо на дієвості таких прийомів пізнавальної діяльності: систематизування, зіставлення, формулювання простих, складних і рефлексійних запитань; формулювання проблеми, визначення суті її; висловлення припущення (гіпотези), створення графічного образу, моделювання, інтригування, ціле визначення, прогнозування, формулювання висновків тощо.

Є потреба говорити про методи навчання й учіння; контролю й самоконтролю; психологічні прийоми, спрямовані на формування актуальних рис і навичок. В умовах

суб'єкт-суб'єктних стосунків учасників освітнього процесу зосереджуємо увагу на двовимірних цілях: визначеній програмою і визначеній учнями.

Якщо освіта покликана зробити дитину щасливою (згідно з філософією Г. Сковороди), то вчителю необхідно змодельовати складники успіху, від якого залежить щастя дитини. Ця модель має слугувати «організаційним чинником, віхою», за якою можна вимірювати й оцінювати зроблене в процесі перетворення мрії в реальність [5, с. 21]. Орієнтиром можуть бути складники успіху, які виділив Б. Трейсі, а саме: душевний спокій, здоров'я й енергія, особисті стосунки, фінансова незалежність, високі цілі й ідеали, самопізнання й самоусвідомлення, самореалізація [5, с. 23-29].

Крім психологічних і дидактичних прийомів, важливим інструментом організації комфортного середовища є гарантування учневі права вибору. Цей механізм заклали автори лінійки підручників «Українська мова» відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України [1; 2; 3]. Зокрема, учням надано право вибирати один із варіантів (а в 11-ому класі – ще й право самому добирати) домашнього завдання, варіанти тексту для роботи на уроці, спосіб засвоєння нового матеріалу.

Зарубіжні психологи вважають натхнення й інші позитивні стани, що його супроводжують, важливими складниками найздоровішого методу навчання дітей – методу, який стимулює їх ізсередини, а не ззовні. Натхнення, на їхню думку, – це внутрішній стан, який є ознакою того, що дитина правильно виконує завдання [4, с. 177]. Тож насамкінець висловлюємо припущення, що модернізація одного зі складників освітнього середовища, дидактичного інструментарію, забезпечить формування тих емоційних станів, у яких учні почувають себе комфортно й досягають поставлених цілей, відчуваючи задоволення від процесу пізнання й розвитку.

Список використаних джерел:

1. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М., Новосьолова В.І. Українська мова: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Педагогічна думка. 2019. 232 с.
2. Голуб Н.Б., Новосьолова В.І. Українська мова: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Педагогічна думка. 2018. 200 с.
3. Голуб Н.Б., Ярмолюк А.В. Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Педагогічна думка. 2017. 303 с.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект. пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Х.: Віват. 2018. 512 с.
5. Трейсі Б. Максимум успішності. Стратегії і навички для розкриття прихованого потенціалу. Х.: Клуб Сімейного Дозвілля. 2018. 334 с.

Збірник тез П'ятої Міжнародної науково-практичної конференції «МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ» (м. Умань)